

5. Osvita.ua [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
<http://www.osvita.ua>

Обухівська Антоніна Григорівна,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник,
Український науково-методичний
центр практичної психології і
соціальної роботи
Київ, Україна

ПРОФЕСІЙНА ГОТОВНІСТЬ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Соціальні очікування суспільства щодо ролі і статусу практичного психолога в освітньому процесі закладу освіти достатньо високі як до фахівця, який володіє знаннями про психологічну структуру людської психіки, закономірності розвитку дитини, здатний розпізнавати проблеми, оцінювати їх і вирішувати. Відповідно до посадових обов'язків психолог в своїй освітній діяльності виконує багато завдань. Серед них провідними залишаються фахове психологічне забезпечення ефективності освітнього процесу та створення сприятливого психологічного клімату усіх учасників освітнього процесу в системі взаєностосунків між ними.

В умовах інклюзивного навчання роль практичного психолога, важливість його професійності і відповідальності істотно посилюється. В інклюзивному закладі освіти запит на його послуги не просто зростає в рази, але й вимагає від нього нових знань і професійних компетентностей. Кваліфікованих психологічних знань і підтримки потребують крім учнів і інші

учасники освітнього процесу — педагоги, які мають навчати дитину з особливими освітніми потребами, і батьки, які сподіваються на фахові поради щодо розвитку дитини та подолання певних власних психологічних проблем.

Слід відзначити, що за останні роки в освітній галузі України в рамках її реформування, створена нормативно-правова база, яка достатньо врегульовує функціонування інклюзивної освіти на принципах забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання в умовах загальноосвітнього закладу та без дискримінації. В законодавчих актах реалізовані необхідні позиції щодо державної політики підтримки дітей з особливими освітніми потребами на рівні вимог Європейського Союзу і демократичного світу.

Згідно законодавства практичний психолог у сфері освіти може бути: методистом ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти, фахівцем інклюзивно-ресурсного центру, практичним психологом закладу освіти.

Зазначимо, що створення законодавчої бази на державному рівні забезпечує зовнішній бік посадово-організаційного функціонування практичного психолога. Проте існує суто психологічний аспект його освітньої діяльності у процесі навчання дітей з особливими освітніми потребами. Цей аспект залежить від освіти фахівця і вимагає від нього, крім загальних, додаткових знань, виходу на інший освітній рівень кваліфікаційних компетентностей, що дає усвідомлення проблем і закономірностей розвитку дітей у «несприятливій соціальній ситуації розвитку», тобто — з психофізичними порушеннями [1, с.9].

У цьому контексті доречно наголосити також, що в нормативно-правових актах, які, зокрема, регулюють і визначають алгоритми та процедури функціонування педагогічних фахівців в інклюзивному середовищі, акцентується на забезпеченні «якості освіти» і «якості освітньої діяльності» як засадничих принципів і вимог державної політики у сфері освіти [2; 3].

Шлях забезпечення якості освіти осіб з особливими освітніми потребами передбачає низку складних взаємопов'язаних між собою видів (аспектів)

роботи психологічного змісту. Вони розкриваються у контексті багатьох і нових, і загальновідомих ключових термінів, характеристика яких змінюється під кутом зору впливу багатоманітності психофізичних порушень на загальний психічний розвиток дитини і визначається своєрідністю особливостей освітніх труднощів і потреб осіб з особливими освітніми потребами.

Це насамперед: системний кваліфікований психолого-педагогічний супровід, комплексна психолого-педагогічна оцінка розвитку, висновок про комплексну оцінку, освітні труднощі, рівні підтримки, розвиток, навчання, корекційно-розвиткова допомога, сильні – слабкі сторони розвитку тощо. Контекст кожного з них складають інші поняття, що висвітлюють механізми взаємозалежності між ними і їх трансформацію у перебігу освітнього процесу загалом.

У Положенні про інклюзивно-ресурсний центр (у редакції Постанови № 765) визначено його завдання і фактично названо головну місію інклюзивно-ресурсного центру як забезпечення/ здійснення/ системного кваліфікованого супроводу осіб у разі встановлення у них особливих освітніх потреб [4]. Це визначення, на наш погляд, дуже вдале. Його слід розглядати як законодавчо закріплений процес забезпечення сукупності належних психолого-педагогічних принципів і заходів захисту і дотримання засадничих вимог до організації і реалізації рівнів підтримки особливих освітніх потреб дитини в освітньому процесі.

Основою такого супроводу є, звісно, психодіагностична робота практичного психолога, комплексна психолого-педагогічна оцінка ним розвитку дитини з порушеннями психофізичного розвитку. Результати такої діяльності практичного психолога стають обґрунтуванням індивідуалізованого підходу, визначення індивідуальної освітньої траєкторії, що враховує особливості розвитку, освітні труднощі кожної дитини, визначає належний рівень її підтримки в освітньому процесі.

Отже, процес здійснення освітньої діяльності практичним психологом потребує глибокого аналізу і усвідомлення ним внутрішніх механізмів

психічного розвитку дитини як суб'єкта навчальної діяльності. В цьому процесі йому необхідно одночасно спиратися не лише на очевидність актуальних показників розвитку в категоріях, означених як слабкі-сильні сторони (саме вони є основою (вихідними даними) для організації навчання), але й оцінювати і передбачати (бачити прояви) потенціал розвитку — «зону найближчого розвитку» в категоріях «сформоване-несформоване, формується» і що має формуватися як першочергове. У цьому переході криється зв'язок з педагогічним навантаженням і постає перед практичним психологом як завдання визначення найближчих першочергових навчальних цілей.

Така здатність у фахівця формується тоді, коли він знає типологічні варіанти розвитку дитини в залежності від таких чинників як модальність (тип), тяжкість ушкодження, соціальні умови, тощо.

Наголошення на цьому важливе з огляду на а) багатоманітність освітніх труднощів в залежності від типу і тяжкості порушень психофізичного розвитку дітей цієї категорії — одного боку та б) можливий недостатній (або відсутній) практичний досвід чи кваліфікаційний рівень освіти, фахова неготовність психолога до роботи з такими дітьми. Відсутність специфічних знань у практичного психолога про дітей з ООП може стати серйозною завадою у намаганнях провадити свою професійну діяльність, надавати корекційно-розвиткову допомогу. Багатим джерелом таких знань є достатньо розвинена і диференційована, з майже столітнім досвідом педагогічної практики і науково-теоретичних досліджень наукова галузь «Дефектологія», «Спеціальна педагогіка», «Спеціальна психологія».

Без достатнього усвідомлення практичним психологом значення, сутності та взаємозв'язку названих компонентів освітнього процесу годі очікувати забезпечення «якості освіти», що означає «відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством та відповідним стандартом освіти» [1, с. 4]. Більше того, у дітей цієї категорії в наслідок педагогічної некомпетентності можуть виникати додаткові «освітні втрати» через недостатню реалізацію їхніх потенційних можливостей (крім тих, які

привнесені наявним порушенням розвитку) [5]. Тим часом з практики освіти дітей з ООП відомо, що переважна більшість їх за сприятливих умов успішно здобувають освіту, оволодівають певними професіями та складають значний трудовий ресурс суспільства.

Список використаних джерел

1. Психолого-педагогічні засади технологій супроводу дітей з особливими освітніми потребами у процесі їх соціальної інтеграції : кол. монографія / авт. кол.: Т. В. Жук, Т. Д. Ілляшенко, Т. Д. Каменщук, А. Г. Обухівська, Г. В. Якимчук; наук. ред. А. Г. Обухівська, Т. Д. Ілляшенко. Київ : Ніка-Центр, 2020. 113 с.
2. Про освіту : Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 15.10.2023).
3. Про повну загальну середню освіту : Закон України № 463-IX від 16.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 15.10.2023).
4. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р . № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.10.2023).
5. Про затвердження рекомендацій слухань у комітеті на тему: «освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти: вимірювання та механізми подолання : Рішення Комітету з питань освіти, науки та інновацій від 07.06.2023 року, протокол № 122. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/237512.html (дата звернення: 15.10.2023).